

Конституція П.Орлика - основний закон української козацької держави

Постановка проблеми. Пилип Орлик є автором першої української конституції «Пакти та конституції законів та вольностей Війська Запорозького...» (1710), яка являється історичною пам'яткою України початку XVIII ст.

Незважаючи на те, що пройшов доволі значний час, «Конституція Пилипа Орлика» має неабияку актуальність у наші часи, адже це дуже важливий правовий, історичний і політичний акт, який дає нам змогу зрозуміти, як славетний Пилип Орлик бачив нашу державу у ті часи.

В історії України діяльність Пилипа Орлика оцінюється по-різному. Його вважали романтичним героєм типу Дон Кіхота, який протягом усього життя був вірний своїм ідеалам, перенісши всі випробування долі, боровся за ідею і мав фантастичний оптимізм та високі моральні якості. І сьогодні його мрія нарешті знайшла втілення. Українська незалежна держава стала реальністю.

Об'єкт дослідження. «Конституція Пилипа Орлика».

Предмет дослідження. Визначення ролі Конституції Пилипа Орлика в розвитку суспільно - політичної думки України XVIII ст.

Мета дослідження. Дослідити історичні умови прийняття Конституції Пилипа Орлика.

Завдання дослідження:

проаналізувати загальну характеристику та зміст Конституції Пилипа Орлика;

визначити значення Конституції Пилипа Орлика в історичному і політичному житті України

Стан дослідження: Над даною темою працювали українські дослідники такі як: О.Вовк та О.Апанович та ін .

Виклад основного матеріалу. Пилип Орлик - один із найвидатніших діячів XVII-XVIII ст., посідає особливе місце серед українських гетьманів. В його особі українське козацтво, всі патріотичні сили України, що обстоювали засади незалежності й державності, мали сподвижника і продовжувача справи гетьмана Івана Мазепи.

Походив він з давнього чеського роду. Народився 11 жовтня 1672 р. в селі Косуті Ошмянського повіту біля м. Вільно (Вільнюс) у Литві. Закінчив Києво-Могилянську академію. Спочатку (з 1692 р.) він працював консигторським писарем у Київській митрополії, пізніше — у гетьманській канцелярії. 1698 р. одружився з Ганною Герцик, донькою полтавського полковника Павла Герцика. Це зблизило його з козацькою старшиною. Серед гетьманських довірених керівників він займав особливе місце. Був найближчим радником, помічником Мазепи, допомагав формувати антиросійську коаліцію[1].

Після смерті Івана Мазепи 5 квітня 1710 р. в Бендерах відбулася козацька рада. Гетьманом було обрано найближчого сподвижника Івана Мазепи - генерального писаря його уряду Пилипа Орлика. Ця подія започаткувала нову сторінку в історії українських визвольних змагань, адже ще ніколи гетьмана не обирали за кордоном. Пилип Орлик очолив першу потужну українську політичну еміграцію у Західній Європі.

Заслугою гетьмана-емігранта була написана ним угода з козацтвом, що в історії одержала назву першої Конституції української держави. Пилип Орлик був політиком, який розумів справжні колоніальні цілі царизму і який визначив роль України у збереженні спокою і рівноваги в Європі.

Під час козацької ради 5 квітня 1710 р. було схвалено документ "Пакти й конституції законів і вольностей Війська Запорозького" (згодом цей документ назвали "Конституцією Пилипа Орлика" та "Бендерською конституцією").

Конституція Пилипа Орлика (1710 р.) - визначний український народно-політичний документ, у якому знайшли яскраве відображення тогочасні ідеали української нації. "Пакти і Конституція прав і вольностей Війська Запорозького" є унікальним документом, який дослідники небезпідставно називають однією з перших у світі

демократичних конституцій.

На відміну від сучасних конституцій, Конституція Пилипа Орлика була більш подібна на літературний твір, умовно поділений на розділи, будучи, попри це, зразком унікальної правової пам'ятки. [2].

Головна ідея - повна незалежність України від Польщі та Росії. Гетьман призначався главою держави, поряд з ним мала діяти Генеральна старшинська Рада, що певною мірою обмежувала владу гетьмана й регулювала його відносини з народом. Крім старшини до Ради мали увійти представники від кожного полку. Державний скарб відділявся від гетьманського, на утримання гетьмана виділялися строго визначені окремі землі та кошти. Полковники та сотники повинні були обиратися демократично - вільними голосами козаків чи сотні. Гетьман зобов'язувався стежити за справедливим розподілом і збиранням державних податків, що сплачувалися козацькими підпомічниками, селянами, міщанами, купецтвом.

Визначальною рисою Орликової Конституції, яка, власне, робить її однією з найдемократичніших серед усіх тогочасних подібних державних актів, є пункти, котрі обмежували гетьманську владу на користь старшинської ради - своєрідного козацького парламенту, до якого мали увійти не лише генеральна старшина й полковники, а й представники Запорозжя та полків - від кожного по одній заслуженій особі [4].

Текст Конституції дійшов до нас у латинській та неповній українській версії. Латинська версія повніша за рахунок викладення легенд про походження народів та опису надуживань старшини в Україні. Очевидно, що саме вона й була варіантом тексту, що призначався для міжнародного використання. Проте обидві версії вважають оригінальними.

Складається Конституція із вступу (преамбули) та статей, що об'єднані у 16 розділів.

Основні положення статей:

1. проголошувалася незалежність України від Московії та Речі Посполитої;
2. обумовлювалися протекція шведського короля та союз із Кримським ханством;
3. територія України визначалася згідно зі Зборівським договором 1649 р.;
4. козакам поверталися їхні традиційні території в Подніпров'ї;
5. при гетьманові утворювалася Генеральна рада із законодавчою владою, яка складалася з генеральної старшини, полковників, виборних депутатів від кожного полку та з делегатів від запорожців;
6. рада збиралася тричі на рік - на Різдво, Великдень, Покрову;
7. справи про кривду гетьманові та провини старшини розглядав Генеральний суд, до якого гетьман не мав права втручатися;
8. державна скарбниця і майно підпорядковувалися генеральному підскарбію, на утримання гетьмана призначалися окремі землі;
9. встановлювалася виборність полковників, сотників із наступним їх затвердженням гетьманом;
10. спеціальна комісія мала здійснювати ревізію державних земель, якими користувалася старшина, а також повинностей населення; гетьман мав захищати козацтво і все населення від надмірних податків і повинностей, допомагати козацьким вдовам і сиротам.[3]

Якщо порівняти ідеї, висловлені в конституції, з тими ідеями, які превалювали в сусідніх державах, тоді ми можемо належно оцінити всю вагу цього документу. Україна, як одинокий острів, перебувала в океані західних і східних монархій, імперій, деспотів, де політична еліта в кращому випадку схилялася до ідеї "освідченого абсолютизму". Лише Англія, Нідерланди та Швейцарія на той час втілювали принципи конституціоналізму в політичну й правову практику. Тому українська державність виявилась сильною передусім своїми ідеалами, які випередили на століття загальний суспільно-політичний розвиток у східно-європейському регіоні [4].

Висновок. Конституція Пилипа Орлика випереджала свій час, вона була прийнята тоді, коли французькі та англійські просвітителі ще тільки приступили до розробки тих громадянських ідей, які вже були закладені в ній. Вона увібрала в себе передові творчі і наукові здобутки тогочасної

політичної і правової думки Європи і справедливо вважається першою демократичною Конституцією світу.

Список використаних джерел та літератури.

1. Медведчук В. Конституція Пилипа Орлика як перше відбиття української національної ідеї на конституційному рівні // Академія прав. наук України. вісник. - X., 1998. - № 3. - С. 3-15.
2. Фігурний Ю.С. Історичні витоки українського лицарства... – К., 2004. – С. 221.
3. Чуприна В. Гетьман Пилип Орлик і перша конституція України // Дзвін. -1996. - № 9. - С. 100-104.
4. Шуст Р. Козацька Рада Чигиринського періоду: почин українського державного парламентаризму // Хроніка-2000. - 1998. - № 23-24. - С. 15-21.
5. Гончарук – Чолач Т., Джугла Н. Особливості української ментальності як основа національної самоідентифікації. / Т. Гончарук – Чолач , Н. Джугла / [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv
6. Гурик М. І., Гончарук Т. В., Шумка М. Л. Філософські проблеми державного управління. Навч. посібник. Тернопіль. – Економічна думка, 2010. – 126 с.